

De Knobbelzwaan in de Eempolders

De Knobbelzwaan is al foeragerend een opvallende grote witte verschijning in graslanden. Jan Mooij beschrijft de ontwikkeling van de aantallen in de Eempolders en zoekt een verklaring voor de grote schommelingen.

Jan Mooij

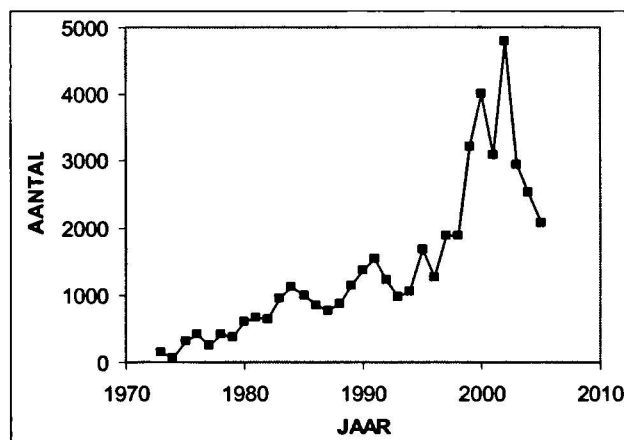
De Eempolders zijn agrarisch gebied. Het ligt dus voor de hand dat de boeren proberen om de opbrengst van hun land zo hoog mogelijk te maken. In de loop van de jaren is door allerlei maatregelen de kwaliteit van het gras steeds beter geworden. De traditionele weidevogels eten allemaal dierlijk voedsel. Het schrale gras van de vroegere hooi- en weilanden had onvoldoende voedingswaarde om direct te worden gegeten en kon alleen via deze omweg door vogels gebruikt worden. Tegenwoordig is het gras zo voedzaam dat vogels die gras eten er van kunnen leven en zelfs in staat zijn om te broeden.

Omdat gras relatief langzaam verteert en weinig voedingswaarde per kilo heeft moet er veel voedsel in het spijsverteringssysteem aanwezig zijn. Daarom zijn graseters grote vogels. De Knobbelzwaan is een duidelijk voorbeeld van een graseter. Als bewoner van agrarisch gebied hebben ze nog meer voordelen. Hun nesten zijn zo groot en opvallend dat de boeren ze ook zonder markering wel zien. Dat betekent natuurlijk ook dat eventuele nestrovers ze makkelijk kunnen ontdekken. Dit gevaar is juist de reden dat de traditionele weidevogels hun nest goed verstoppen. Knobbelzwanen zijn echter zo groot en sterk dat zelfs een vos wel heel erg hongerig moet zijn voordat hij hun nest aanvalt. De jongen groeien op in en naast de sloot, zodat ze geen gevaar lopen bij machinale bewerking van het land.

*Knobbelzwanen in de Eempolders
foto Dick Jonkers*

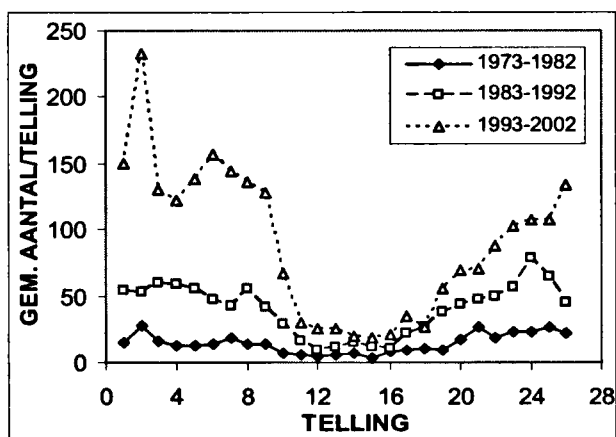
Onder deze omstandigheden wekt het geen verbazing dat sinds 1973, toen de Eempolder-tellingen begonnen, de aantallen fors zijn gestegen. In figuur 1 geven we de totale getelde aantallen per jaar. De lijn slingert wel wat, maar al met al is sprake van een forse stijging. Het blijkt dat tussen 1973 en 2002 het aantal gemiddeld met tien procent per jaar stijgt. Landelijk stijgen de aantallen in die periode met acht procent. Opvallend is sterke stijging vanaf 1999, gevolgd door een even plotselinge daling in de laatste drie jaar.

Figuur 1. Totale aantal getelde Knobbelzwanen per jaar

Figuur 2 toont de verdeling over het jaar. Hier is voor drie periodes van tien jaar het gemiddelde aantal getelde Knobbelzwanen berekend voor elke telling. Omdat we elke twee weken tellen zijn er 26 tellingen per jaar. We zien dat de aantallen de eerste negen tellingen van het jaar (januari t/m april) hoog zijn. Daarna komt een periode waarin ze veel lager zijn, om vanaf telling zestien (begin augustus) weer geleidelijk op te lopen. Deze periode valt samen met de ruitijd. Volgens de literatuur brengen vooral onvolwassen zwanen, samen met vogels waarvan het broedsel mislukt is, de ruitijd in groepen door. Een bekende ruiplaats zijn de randmeren van het IJsselmeer.

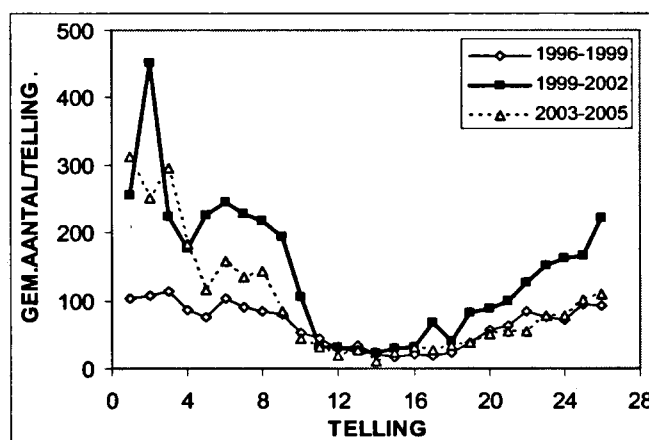
Op die ruiplekken verzamelt zich tot 55% van de totale populatie. In de meeste jaren zijn er in de Eempolders in de eerste maanden van het jaar gemiddeld ongeveer 3,5 maal zoveel Knobbelzwanen aanwezig als in de ruitijd. Naast de broedvogels zijn er dus ook andere zwanen. Dit kunnen nog niet geslachtsrijpe vogels zijn, maar ook volwassen vogels die elders broeden.

Figuur 2. Gemiddeld aantal Knobbelzwanen per telling voor drie periodes van tien jaar

De vraag blijft waarom de aantallen de laatste drie jaar zijn gedaald. Dit is niet het gevolg van toevallig aanwezige grote groepen, want de aantallen zijn hoger in de jaren 1999 tot en met 2002 over lange periodes daarvoor en daarna. Er lijkt in het gebied niets gebeurd dat het plotseling veel minder geschikt heeft gemaakt voor Knobbelzwanen. Er zijn ook geen aanwijzingen voor vervolging of afschrikking van zwanen, die de plotselinge daling zou kunnen verklaren. Als we figuur 1 bestuderen valt op dat in 1999 de aantallen plotseling sterk stijgen. Een stijging van 70% in één jaar lijkt te veel voor natuurlijke aanwas. De aantallen stijgen daarna nog wat meer, en vallen dan even plotseling terug. De drie laatste jaren liggen weer in het verlengde van de oorspronkelijke lijn. Het zou dus best kunnen dat er tussen 1999 en 2002 abnormaal veel Knobbelzwanen aanwezig waren.

Een nadere analyse van de gegevens rond die jaren lijkt dat te ondersteunen. In figuur 3 zijn de gemiddelde aantallen per telling uitgezet tegen het nummer van de telling voor de jaren 1996 t/m 1998 (de drie jaar voor de piek), 1999 t/m 2002 (de piek) en 2003 t/m 2005 (drie jaar na de piek). We zien dat de aantallen in de ruiperiode, waarin volgens de literatuur vooral de succesvolle broedvogels met hun jongen aanwezig blijven, nauwelijks veranderen. Dat zou dan betekenen dat het aantal broedvogels ongeveer constant bleef. De rest van het jaar zijn de aantallen in de piekjaren veel hoger dan ervoor en erna. De hoge aantallen in het voorjaar voor 2003 t/m 2005 komen grotendeels door extreem hoge aantallen in het begin van 2003, dus aansluitend op de piek. Het lijkt er daarom op dat van 1999 tot en met het voorjaar van 2003 extra grote aantallen (een verdubbeling van de normale totalen!) niet broedende zwanen in de Eempolders hebben verbleven

Figuur 3. Gemiddeld aantal per telling voor de periodes 1996-1998, 1999-2002 en 2003-2005

De vraag blijft waarom er tijdelijk zoveel meer Knobbelzwanen aanwezig waren. Zoals al eerder gezegd zien we geen plotselinge veranderingen in de Eempolders die dat zouden kunnen verklaren. Misschien waren de zwanen afkomstig uit een ander gebied dat tijdelijk minder geschikt was. Ik heb geen idee waar dat zou kunnen liggen, maar wellicht hebben anderen suggesties.